

Reconeixement a les Dones del 36

Montse Armengou

Periodista

Aquest text va ser llegir a les “Jornades Les Dones sabem fer i fem saber” el 4 de juny de 2006

L'escriptor Albert Camus deia: “A l'obstinació del crims se li ha d'oposar l'obstinació del testimoniatge.” Aquesta ha estat l'actitud de les dones del 36, les d'unes tossudes i obstinades veus de memòria, pioneres –com ho són en tantes coses les dones, i encara més les republicanes- d'això que ara se'n diu recuperar la memòria històrica o, més ben dit, la memòria democràtica. De fet, molt abans que molts s'apuntessin al carro de la moda i la conveniència de la memòria, elles ja feia temps que feien el seu pelegrinatge de denúncia i testimoni per escoles, mitjans de comunicació, associacions i entitats. Elles, que havien patit l'oblit, es convertien en activistes de la memòria. Sabien millor que ningú dels greus costos que la desmemòria pot produir en la salut democràtica d'un país.

Sense elles hagués estat impossible desvetllar alguns dels aspectes més foscos de la repressió feixista de Franco i despertar consciències. Sovint, abans del seu testimoni, quan ens parlaven de nens robats a les seves mares a la presó pensàvem en Argentina. O quan ens referíem a familiars buscant els seus desapareguts ho identificàvem amb Xile o, més recentment, amb Ruanda o Bòsnia. O quan ens parlaven de trens atapeïts amb famílies senceres amb destinació a un camp de concentració nazi, ens venien al cap els combois de jueus. Però a través de les seves veus vam saber que tot això també havia passat aquí i que elles n'eren les protagonistes: les mares a qui els havien robat els fills, les filles sense pares, les dones violades i executades, les dones que busquen els seus homes, les dones esclaves que moren extenuades als camps d'extermini...

El seu ha estat un testimoniatge decidit, valent, i sobretot intel·ligent. Han sabut sobrepassar l'anècdota personal i contextualitzar la seva experiència en el marc just: primer el de la lluita per les llibertats; després el de la lluita per la supervivència física i política durant el franquisme; més endavant contra l'oblit de la democràcia i la conveniència dels nous temps que deien que era de mal to això de recordar. No van ser víctimes per atzar, sinó per una calculada maquinària política i repressora, per l'extermini de l'enemic per part del franquisme. I elles, en tant que dones, eren doblement enemigues. Però a més, en el seu testimoniatge han volgut donar sempre un missatge de dignitat i valentia. Com diu la Maria Salvo, ens van derrotar, però no ens van vèncer.

La feina imprescindible de molts historiadors, la lluita de les associacions i la divulgació mediàtica d'aquests testimonis ha posat nerviosa la dreta més reaccionària d'aquest país, que pensava que mai despertàriem d'aquella enganyifa en que es va basar la transició: més val no remenar. Amb les seves

veus elles han remenat i molt. El seu testimoni ens aporta veritats i ens assenyala mentides: l'oblit no és reconciliació, la memòria no és rancúnia.

Avui es conclouen aquestes jornades, just 30 anys després d'aquells primeres Jornades Catalanes de la Dona del Paranimf de la Universitat de Barcelona. I ho fan amb un homenatge a aquestes dones, en el marc d'un any ple de commemoracions: 70 aniversari de l'inici de la guerra civil, 75 aniversari de la proclamació de la II República. La filosofia d'aquesta trobada és la de deixar definitivament enrera el victimisme que sovint hem hagut de cridar perquè se'ns sentís, perquè clarament ho hem estat de víctimes. I en consonància amb això, vull parlar d'elles com a dones republicanes, no com a dones de la guerra, que també. Com a subjectes actius de la seva revolta, no com a subjectes passius de la seva repressió.

Elles han dedicat la seva vida a la defensa dels valors republicans, la justícia, la democràcia, la llibertat, el progrés social, l'avenç nacional.

La lluita per la llibertat, per la individual, social, de classe i de gènere, els va costar la seva de llibertat, a algunes els va costar la vida. I elles, les supervivents, van decidir ser la veu de les que ja no poden parlar.

Però no, avui no volem parlar de les víctimes, sovint tan oblidades, encara no prou homenatjades ni reconegudes, per més que hi hagi actes com els d'avui i els que es multipliquen al llarg del territori, promoguts per fi –ja era hora-, des d'algunes institucions, però sobretot per la riquesa del teixit associatiu que les reivindica.

No avui, en la persona d'elles volem parlar de qui eren aquelles persones abans que la dictadura, el feixisme les convertís en víctimes. Perquè el botxí, el que vol fer exterminant la víctima és exterminar la seva ideologia, la seva trajectòria, els valors que defensava.

Per això avui parlarem de les dones que eren abans. Eren aquelles dones que van construir aquella república moderna, laica, culta, igualitària, de la que sovint només s'assenyalen els errors i encara sembla que incomodin els guanyats.

Uns guanyats, alguns dels quals encara no hem recuperat del tot. Com aquell dia que la meva filla adolescent va arribar de l'institut ben confosa: mama, a l'estat espanyol l'avortament no és lliure? No filla, voregem la legalitat però hi havia una vegada una república que garantia l'avortament lliure i gratuït per a totes les dones. Es deia II república.... Uns dies després, potser per casualitat, apareixia una enganxina a la porta de l'habitació de la Júlia. Deia: "cap a la III República". I com a més d'ella, avui està per aquí el meu fill Gerard, a qui ja no he hagut d'ensinistrar de manera militant per a que jugui amb nines -i us he de confessar que es un xicotot en el sentit més estricte- aprofito per a dir-vos que és molt feliç jugant a avions: crida al parc amb els seus amics "visca l'aviació republicana!" i sap que els feixistes eren els dolents.

I parlant dels joves, deixeu-me que us digui el que em sembla més greu: hi ha hagut un trencament en la transmissió d'aquells valors, entre aquells referents ètics de la República i la democràcia dels nostres dies. No, no hi ha hagut prou reconeixement al fet que la nostra democràcia es nodreix d'aquells valors republicans.

Ens van voler fer creure que després de la llarga i negra dictadura havia nascut la democràcia per generositat dels vencedors, que ara s'avenien a fer un sistema més a to amb els nous temps.

No l'autèntica generositat va ser la dels anomenats vençuts que després de la mort, l'exili i la presó, van ser els autèntics protagonistes de la transició.

Una transició que sovint es presenta com a modèlica però que no es va poder fer en pla d'igualtat. De cap manera, després de 40 anys de dictadura, vencedors i vençuts negociaven en pla d'igualtat. I es va haver de fer grans renúncies, entre elles –qui sap!- la mateixa possibilitat d'anar cap a la III República.

Una transició on molts demòcrates dels de veritat van pensar que potser estava bé durant uns anys no parlar massa del passat, allò de “no remoure”, però que segurament mai no es van imaginar com de despistada i ingrata seria la nova democràcia en termes de memòria, justícia, reparació i reconeixement, tot això que ens agrada que facin a altres països que surten d'un conflicte, quan ho veiem des del sofà de casa a Bòsnia, Sudàfrica, Argentina, Xile...

I ara, els nets d'aquells republicans, ciutadans madurs que pràcticament han viscut en democràcia volen una democràcia madura, dinàmica, capaç d'afrontar el passat, sense pors ni silencis. Unes terceres generacions que creuen que la desmemòria és perillosa per a la democràcia, que entenen la memòria com un dret humà fonamental, al que no volen renunciar com no se'ns passaria pel cap renunciar a la sanitat, a l'ensenyament, a la justícia...

I les quartes generacions, les que diuen que un altre món és possible, justament aquell somni republicà de canviar-lo el món. Aquell ideal republicà que avui homenatgem en aquestes dones.

Potser per això aquestes dones connecten tan bé amb els joves i són les primeres de protestar per la guerra d'Iraq, la globalització, la deslocalització...Pel seu missatge de revolta, fins i tot avui que moltes ja no hi són o no ens poden acompanyar. Elles, que van defensar la república perquè els havia donat uns horitzons com a dones i una llibertat, i unes esperances que no estaven disposades a deixar-se arrabassar així com així. Elles, entregades militants abans de saber ben bé que era el socialisme, el comunisme, el trotskisme o l'anarquisme... Elles, pioneres d'un feminisme més intuïtiu que teoritzat però que ens han donat grans lliçons.

Avui no us parlarem de la seva biografia que, per sort, podem trobar en esplèndids llibres i documentals...

Ni us parlarem massa de les peripècies d'aquestes joves militants...

Avui m'agradaria acabar parlant d'unes dones que saben fer altres coses a més de lluitar, resistir, denunciar...

La Neus Català canta. La Neus que el dia que la carreguen a un d'aquells trens de la mort entona l'himne de l'Exèrcit Popular: Endavant, endavant, amb fúria i disciplina, enfonsarem el criminal feixisme. Volia veure així si algú tombava el cap, senyal inequívoca que en aquell comboi hi anaven catalans.

La Maria Salvo mare, mare de moltes dones que hem begut de la seva integritat malgrat que li van arrabassar el privilegi de la maternitat en la tortura.

La Trinidad Gallego, no la Trini militant, sinó la Trini filla i néta, la Trini que s'aixopluga en la seva mare i la seva àvia a aquella presó d'Amorebieta.

La Soledat Real rondinaire com una adolescent, que avui encara diu que s'ha de fer alguna cosa per denunciar totes les barbaritats d'aquesta modalitat de feixisme que va ser la dictadura de Franco.

La Teresa Pàmies periodista, que encara avui quan la sents per la ràdio te la imagines a Ràdio Praga o joveníssima, amb aquell vestidet de quadrets, guapa –ara que ja acceptem algun piropo- davant d'un micròfon encoratjant les masses.

La Conxa Pérez, tan convincent amb la seva doctrina com venent bijuteria a aquella paradeta del mercat de Sant Antoni, aprenent com només es pot fer en un mercat de com viu el poble: què menja, qui compra, en què gasta, l'amo que diu "el client sempre té la raó", com em deien a mi els meus avis i pares botiguers...

La Carme Casas, que no té vergonya en dir allò que fa uns anys ens hauria semblat políticament incorrecte: que l'amor del seu company, juntament amb els seus ideals –és clar!- és el que la va sostenir.

La Victòria Santamaria, cosidora, dissenyadora, que avui potser hauria tingut alguna d'aquestes botigues "fashion" que tan sovintegen sinó fos perquè els seus dissenys els hi van fotre per aquest ordre uns burgesos que es van folrar als Estats Units, un patró de Vinaròs i una que li va vendre els bikinis a El Corte Inglés.

I la Josefina Piquet que, sabeu, no ha parat de buscar fins que ha trobat una nena i l'ha escoltada. La Josefina de la comissió de festes de l'arribada de les orenetes i que sap fer una llimonada excel·lent: m'imagino que no li sabrà greu que us expliqui la recepta. Es tracta d'agafar les llimones àcides que us doni la vida i, amb elles com a base, afegiu el que us sembli bé per fer una excel·lent llimonada.

Salut, companyes.